Wyrok z 10 lipca 2000 r., SK 12/99

Omówienie chronione prawem autorskim

POJĘCIE „SPRAWY CYWILNEJ”

Rodzaj postępowania: skarga konstytucyjna Inicjator: osoba fizyczna	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Definicja „spraw cywilnych” [Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego: art. 1] Właściwość w sprawach cywilnych [Ustawa jw.: art. 2] Wyłączenie trzeciej instancji (zaskarżenia w trybie kasacji) w sprawach cywilnych o świadczenia, w których wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż 5 tys. zł [Ustawa jw.: art. 392 i 393 pkt 1 (w brzmieniu nadanym w 1996 r., obowiązującym do 2000 r.)]	Zasada państwa prawnego Zasada proporcjonalności Prawo do sądu [Konstytucja: art. 2, art. 31 ust. 3, art. 45 ust. 1]

Władze jednej z uczelni wyższych przyznały jej studentowi panu Jackowi B. stypendium, nagrodę rektorską i zapomogę. Zdaniem uprawnionego, wnoszącego skargę konstytucyjną w niniejszej sprawie, świadczenia te zostały mu wypłacone z opóźnieniem. Na tej podstawie pan B. żądał od uczelni zapłaty odsetek. Żądania tego chciał dochodzić na drodze procesu cywilnego, wytaczając powództwo przeciwko uczelni przed Sądem Rejonowym. Sąd ten odrzucił jednak pozew, uzasadniając to tym, że sprawa nie ma charakteru cywilnoprawnego. Stosunkowi prawnemu istniejącemu między uczelnią a studentem brak jest bowiem cechy równorzędności, właściwej stosunkom cywilnoprawnym. Skoro roszczenie podstawowe (o zapłatę stypendium itd.) nie jest roszczeniem cywilnoprawnym, to sprawa o odsetki, jako sprawa pochodna, zdaniem Sądu Rejonowego nie jest sprawą cywilną w rozumieniu kodeksu postępowania cywilnego (k.p.c.). Sąd wyższej instancji oddalił zażalenie powoda. Sąd Najwyższy odrzucił jego kasację z powodu zbyt małej wartości przedmiotu zaskarżenia, niższej niż 5 tys. zł.

Skarga konstytucyjna pana Jacka B. zawierała liczne zarzuty. Dokonując ich selekcji, Trybunał uznał za dopuszczalne badanie wskazanych wyżej przepisów kodeksu postępowania cywilnego z punktu widzenia konstytucyjnej gwarancji prawa do sądu (art. 45 ust. 1) w związku z zasadami proporcjonalności (art. 31 ust. 3) i państwa prawnego (art. 2).

Z omawianego wyroku wynika, że zastrzeżenia konstytucyjne Trybunału odnosiły się wyłącznie do art. 1 k.p.c., mającego brzmienie: „Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).”

Na uwagę zasługuje, że wyrok w zakresie odnoszącym się do tego przepisu kodeksu (punkt 1 sentencji) ma charakter tzw. orzeczenia interpretacyjnego. Dotychczas TK wydawał wiele razy podobne wyroki, orzekając o zgodności z Konstytucją badanego przepisu pod warunkiem jego określonego, wskazanego w sentencji rozumienia. W niniejszej sprawie Trybunał użył – po raz pierwszy w swym orzecznictwie – odmiennej formuły interpretacyjnej: orzekł o niekonstytucyjności określonego rozumienia przepisu. W ten sposób Trybunał, oceniając bezpośrednio art. 1 k.p.c., ocenił nie jego właściwą treść (brzmienie tego przepisu nie uległo zmianie w wyniku wyroku TK), ile – pośrednio – błędną praktykę jego stosowania, polegającą na nadawaniu zbyt restrykcyjnego rozumienia kodeksowemu pojęciu sprawy cywilnej. Na użycie przez Trybunał takiej formuły wpływ miała zapewne okoliczność, że w świetle art. 190 ust. 4 Konstytucji wyrok TK stanowi podstawę do wzruszenia orzeczeń sądowych w sprawach indywidualnych wówczas, gdy stwierdza niekonstytucyjność normy prawnej, która była podstawą takiego orzeczenia (por. niżej tezę 10).

ROZSTRZYGNIĘCIE TRYBUNAŁU

1. Art. 1 k.p.c. rozumiany w ten sposób, iż w zakresie pojęcia „sprawy cywilnej” nie mogą się mieścić roszczenia dotyczące zobowiązań pieniężnych, których źródło stanowi decyzja administracyjna, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Art. 2, art. 392 i art. 393 pkt 1 k.p.c. są zgodne z art. 2, art. 31 ust. 3 i art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Trybunał, na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, umorzył postępowanie z powodu niedopuszczalności wydania orzeczenia w pozostałym zakresie objętym skargą konstytucyjną.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Zagwarantowane w art. 45 Konstytucji prawo do sądu nie jest jedynie instrumentem umożliwiającym wykonywanie innych praw i wolności konstytucyjnych, lecz ma byt samoistny i podlega ochronie niezależnie od innych praw podmiotowych.
2. Na prawo do sądu składają się trzy zasadnicze elementy: prawo dostępu do sądu, tj. prawo uruchomienia procedury przed sądem jako organem niezależnym, bezstronnym i niezawisłym; prawo do procedury sądowej zgodnej z wymogami sprawiedliwości i jawności; prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd.
3. Użyty w art. 45 ust. 1 Konstytucji termin „sprawa” obejmuje spory wynikające ze stosunków cywilnoprawnych i administracyjnoprawnych oraz rozstrzyganie o zasadności zarzu-

tów karnych. Jego znaczenie nie wyczerpuje się jednak w tym katalogu; generalnie chodzi o rozstrzyganie o prawach danego podmiotu.

4. Prawo do sądu przysługuje niezależnie od tego, czy podmioty pozostające w sporze rzeczywiście są związane stosunkiem materialnoprawnym, czy też – wbrew twierdzeniu jednej ze stron – w konkretnym przypadku żaden stosunek prawny ich nie łączy.

5. Ze względu na konstytucyjną gwarancję prawa do sądu ustawodawcy zwykłemu pozostaje jedynie swoboda wyboru właściwej drogi sądowej – przed sądem powszechnym lub administracyjnym. Z art. 177 Konstytucji wynika, że w razie braku wskazania, iż w konkretnej sprawie właściwy jest inny sąd, sprawę powinien rozpoznać merytorycznie sąd powszechny.

6. W zakresie użytego w art. 1 k.p.c. pojęcia „sprawa cywilna" mieszczą się także roszczenia dotyczące zobowiązań pieniężnych, których źródło stanowią akty administracyjne, w szczególności roszczenia o odsetki od należnych, a nie wypłaconych w terminie świadczeń. Nieterminowość w wykonaniu świadczeń pieniężnych wynikających ze stosunku administracyjnoprawnego stanowi bowiem zdarzenie cywilnoprawne, a przy tym ustawa nie przewiduje właściwości sądownictwa administracyjnego do orzekania o cywilnoprawnych skutkach niewykonania lub nienależytego wykonania decyzji administracyjnej.

7. Przepisy Konstytucji dają ustawodawcy zwykłemu swobodę kreowania środków zaskarżenia orzeczeń sądowych zapadłych w drugiej instancji. Wyłączenie pewnych spraw rozpoznawanych w postępowaniu cywilnym spod kontroli kasacyjnej nie narusza konstytucyjnego prawa do sądu i mieści się w standardach prawa międzynarodowego.

8. Odstępstwo od zasady określonej w art. 77 ust. 2 Konstytucji jest dopuszczalne tylko na podstawie wyraźnego postanowienia konstytucyjnego.

9. Przepisy art. 177 i art. 183 ust. 1 Konstytucji nie mogą stanowić wzorca kontroli norm w postępowaniu wszczętym w wyniku skargi konstytucyjnej.

10. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego stwierdzający znaczenie normy odmienne od tego, które było podstawą ostatecznego rozstrzygnięcia wobec skarżącego, stanowi podstawę do skorzystania ze środka określonego w art. 190 ust. 4 Konstytucji.

Przepisy Konstytucji i ustawy o TK

Konstytucja

Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 31. […] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.
2. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Art. 77. […] 2. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw.

Art. 177. Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów.

Art. 183. 1. Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania.

Art. 190. […] 4. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylenia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.

Ustawa o TK

Art. 39. 1. Trybunał umarza na posiedzeniu niejawnym postępowanie:
1) jeżeli wydanie orzeczenia jest zbędne lub niedopuszczalne,
2) na skutek cofnięcia wniosku, pytania prawnego albo skargi konstytucyjnej,
3) jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał.